

Pre-Third Stream

Joep van Leeuwen

Het begrip stamt uit 1957. Gunther Schuller introduceerde het tijdens een lezing aan de Brandeis Universiteit in de USA. Uit de twee stromen, de gecomponeerde ('klassieke') muziek en de geïmproviseerde ('jazz') muziek, zag Schuller een **derde stroming** tevoorschijn komen die elementen van beide stijlen verwerkte en tot een nieuwe muzieksoort zou voeren.

Hij introduceerde daarmee een handzaam **begrip** maar geen pasklare definitie of een stuk muziek wel of niet tot de 'derde stroming' behoort. Dit om de eenvoudige reden dat Third Stream moeilijk te definiëren is. Na een halve eeuw Third Stream is duidelijk dat de stijl zeer uiteenlopend kan klinken en moeilijk in woorden te vangen is. De stijl wordt niet bepaald door bezetting of klankkleur, noch door gebruik van harmonie, melodie of ritmiek. Geen meetbaar muziektechnisch element geeft uitsluitsel over de definieerbaarheid. Het kan gespeeld worden in grote of kleine bezettingen, het kan tonaal en/of atonaal zijn, swingen of stijf als een hark zijn. De enige definitie die te geven is dat goede, zuivere Third Stream ontstaat als jazz en gecomponeerde muziek homogeen samengaan. Daarmee is ook het probleem duidelijk: Third Stream werkt alleen als beide stijlen geen geweld wordt aangedaan.

Gecomponeerd

Wat **Gunther Schuller** in 1957 een naam gaf, kwam niet uit de lucht vallen. Het was een tendens die al decennia lang broeide. Nog voordat jazz op de plaat te horen was, hadden Debussy en Stravinsky zich al laten beïnvloeden door Ragtime en vroege New Orleans jazz, de eerste met *Golliwog's Cakewalk* uit *Children's Corner* (1908), de tweede met *Ragtime* uit *L'Histoire du Soldat* en *Ragtime for Eleven Instruments*, beide uit 1918. Deze stukken passen in de traditie waarin volksmuziek al eerder zijn weg in gecomponeerde muziek vond. In het Engels wordt hier wel de term *Confluent Music* voor gebezigd. Als dan vanaf 1917 en vooral vanaf 1923 jazz op de plaat te beluisteren valt en de Jazz Craze op stoom komt, wordt in de Verenigde Staten een term geïntroduceerd die blijft hangen: *Symphonic Jazz*. In tegenstelling tot wat de gewichtige naam doet vermoeden, was dit geen serieuze musicologische term maar een marketing term bedoeld om het orkest van **Paul Whiteman** te promoten. Het idee er achter was dat hij jazz het respect, dat deze muziek tot dan toe niet had, zou geven door het te combine-

ren met de kwaliteiten van de klassieke muziek. Naar eigen zeggen maakte Whiteman 'a lady of jazz'. Het was zijn orkest dat in februari 1924 in de Aeolian Hall in New York de première speelde van *Rhapsody in Blue*. In de pre-Third Stream dient dit, door **Ferde Grofé** voor de nog onervaren componist **George Gershwin** georkestreerde stuk, zich aan vanwege het vermengen van jazz en 'klassiek'. Gershwin had dat al eerder geprobeerd in de eenakter *Blue Monday* met de veelzeggende ondertitel: *Opera à la Afro-American*. Het conservatorium van Maastricht voerde dit stuk in 2006 nog eens op en de uitvoering maakte duidelijk wat dit stuk in essentie is: een eersteling. Het stuk heeft nog niet de kwaliteit en dramatiek van de latere Gershwin stukken. Het stuk verraadde echter vooral het talent van de componist. Daarom gaf de dirigent van de première in 1922, Paul Whiteman, hem de opdracht voor *Rhapsody in Blue*. Dit populaire stuk wordt gezien als de eerste compositie waarin de Jazz 'serieus' behandeld werd. Die discriminatie leefde toen nog, jazz was niet serieus van zichzelf.

Whiteman begon het concert met een Dixieland stuk, dat als voorbeeld zou dienen van het type muziek dat hij zou gaan vervangen met 'betere' muziek zoals *Rhapsody in Blue* dat vervolgens op het programma stond. Gelukkig zaten er critici in de zaal die Paul Whiteman doorhadden en schreven dat het Dixieland stukje nu net het tegenovergestelde had bewezen van wat Whiteman bedoelde. Niet achterhaald en verouderd, maar vol levensvreugde en toekomstmogelijkheden, was deze New Orleans muziek. Juist de improvisatie en ritmiek zouden jazz zijn kracht geven, niet het nodeloze keurslijf van onnodige stijve arrangementen. De kwaliteiten van *Rhapsody in Blue* staan buiten kijf. Die avond viel het stuk echter ten prooi aan

iets onuitroeibaars in de muziek; het denken in kampen waarbij elk superioriteit over het ander claimt. Alleen voor kenners viel Whiteman overigens door de mand. Decennia lang zou zijn orkest zeer populair zijn. Om het gebrek aan jazz in zijn orkest te verhullen doopte hij zich zelf tot King of Jazz. Was dat probleem ook opgelost.

Blue notes

In Europa ging **Darius Milhaud's** *La Creation du Monde* aan Gershwin vooraf. Twee bezoeken aan de VS begin twintiger jaren hadden Milhaud een degelijk inzicht gegeven in de jazz. Naar alle soorten jazz had hij geluisterd, van dansorkest tot de muziek van de jazzclubs in Harlem. Ook had hij met de musici gesproken. Hij was enthousiast over de vernieuwingen die de Afrikaans-Amerikaanse muziek gebracht hadden. Dat waren er nogal wat. Naast een volledig nieuwe ritmische benadering van de muziek waren dat de fantastisch nieuwe uitbrei-

Gunther Schuller

(foto by Bacharach - www.gingarts.com)

(with thanks to Albert Haim - <http://ms.cc.sunysb.edu/~alhaim/>)

Bix Beiderbecke

hij, ondersteund met een stapel 78 toeren platen, zijn VS-indrukken in de muziek voor het ballet *La Création du Monde*. Duidelijk te horen zijn in het stuk jazz en soms wat Ragtime. De fuga in het eerste deel ontleent zijn melodie duidelijk aan de afwisseling van kleine-, en grote tertszoals gebruikt in de blues. Tegen het einde van het stuk wordt de kleine septiem, die typische slotnoot van zoveel bluesstukken, duidelijk ten gehore gebracht, terwijl het hele stuk beheerst wordt door slagwerk dat de tel steeds uitspeelt als de drummer in een jazzcombo.

De composities van zowel Gershwin als Milhaud, maar ook de *Jazz Symphony* uit 1925 (herzien 1955) van de Amerikaan **George Antheil** en **Cole Porter's** symfonische balletmuziek *Within the Quota* (1923), zijn, ondanks het vermengen van jazz en gecomponeerde muziek, geen Third Stream Music omdat cruciale elementen van de Jazz als improvisatie en swing ontbreken. Het is een eerder citerend gebruik van de jazz, het bedient

zich van elementen van de jazz zonder echter de essentie te raken. Ook Whiteman's *Symphonic Jazz* is geen Third Stream. Dat was eerder een hoop perfect geschreven en perfect uitgevoerde ellende, zo af en toe uitmondend in een juweeltje van een solo van een vooraanstaand jazzsolist als bijvoorbeeld **Bix Beiderbecke** (een jazzimprovisator die ook pianomuziek componeerde zoals het in 1927 opgenomen *In a Mist*) in de periodes dat hij bij Whiteman zat. Whiteman's orkest was het best betalende orkest in die periode en met echte jazz viel, ook toen al, niet veel te verdienen. Veelzeggend is de notitie van een sectietrompettist uit dit orkest. Hij schreef in zijn partij: 'Wake up Bix' (= Bix Beiderbecke). Het zegt iets over Beiderbecke's drinkgewoontes maar ook over de saaiheid van de muziek van Whiteman.

In een volgende aflevering wordt bekeken in hoeverre de jazz door de gecomponeerde muziek beïnvloed werd.

ding van het toonmateriaal met drie nieuwe noten, de blue notes en, daarmee samenhangend, de tonica als dominant septiemakkoord. Terug in Parijs in de lente van 1923 verwerkte

poneerde muziek, geen Third Stream Music omdat cruciale elementen van de Jazz als improvisatie en swing ontbreken. Het is een eerder citerend gebruik van de jazz, het bedient

Jazzgitarist **Joep van Leeuwen** speelt in bezettingen variërend van solo gitaar tot bigband en van Swing tot Nu Jazz op podia variërend van jazzkroeg tot het Montreux Jazz Festival. Hij componeerde veel jazzstukken, met name voor het duo gitaar & trombone. Aan de jazzafdeling van het Maastrichts Conservatorium geeft hij de vakken gitaar, jazzgeschiedenis en combo. In samenwerking met de Universiteit van Maastricht is hij lid van het lectoraat Autonomie en Openbaarheid waar hij onderzoek doet naar de beoordelingsprocessen bij eindexamens conservatorium. Hij was meer dan 10 jaar actief als bestuurder in het jazzonderwijs en voor de IAJE (International Association of Jazz Educators). Hij publiceerde over jazz in het Limburgs Dagblad, Jazz News en andere uitgaven. Hij is winnaar van de Jerry van Rooyen Award

Workshop **gitaarsound**

Van je plectrum tot aan je oren

en alle
snaren,
kabels,
versterker,
pedalen en
speakers
ertussen

De zoektocht naar de ultieme gitaarsound kan een echte hel worden als je niet de basis beheerst. **Tom Lauwaerts** toont wat het belang is van de verschillende schakels om een goede "sound" te creëren. Je krijgt advies en nuttige tips over mogelijke (soms zeer goedkope) verbeteringen die het spelplezier alleen maar kunnen verhogen.

Waar?
Muziekmozaïek
Wijngaardstraat 5
1755 Gooik

Wanneer?
18 mei, van 14u tot 18u
Prijs:
15 euro

Info & inschrijvingen:
mail of schrijf naar Muziekmozaïek vzw
tel 02 532 28 38, info@muzmoz.be
of surf naar www.muziekmozaiek.be

